

idem ipse Paulus dixit: « Nolite, inquit, errare; neque » fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, » neque molles, neque masculorum concubitores, neque » fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, » neque rapaces regnum Dei possidebunt¹. » Si enim etiam in istis perseverantes criminibus, tamen propter fidem Christi salvi erunt, quomodo in regno Dei non erunt? Sed quia hæc apostolica manifestissima et apertissima testimonia falsa esse non possunt, illud quod obscure dictum est de iis qui superædificant super fundamentum, quod est Christus, non aurum, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam, (de his enim dictum est, quod per ignem salvi erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt): sic intelligendum est, ut his manifestis non inveniatur esse contrarium. Ligna quippe et fœnum et stipula non absurde accipi possunt rerum sæcularium, quamvis licite concessarum, tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti habet locum, id est, ut ei nihil anteponatur, et malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit, magis carere quam Christo; per ignem fit salvus. Si autem res hujusmodi temporales ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quam Christum; eum in fundamento non habuit: quia hæc priore loco habuit, cum in ædificio prius non sit aliquid fundamento. Ignis enim, de quo eo loco est locutus Apostolus, talis debet intelligi, ut ambo per eum transeant, id est, et qui ædificat super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos; et qui ædificat ligna, fœnum et stipulam. Cum enim hoc dixisset, adjunxit: « Uniuscujusque opus quale » sit, ignis probabit. Si cujus opus permanserit, quod

¹ 1 Cor. vi, 9-12.

» superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus autem » tem exustum fuerit, damnum patietur: ipse autem salvus » vus erit, sic tamen quasi per ignem¹. » Non ergo unius eorum, sed utriusque opus ignis probabit. Est quidam ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio loco scriptum est: « Vasa figuli probat fornax, et homines justos » tentatio tribulationis². » Iste ignis in hac interim vita facit quod Apostolus dixit, si accidat duobus fidelibus, uni scilicet cogitanti quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo³, hoc est, ædificanti super Christum fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos; alteri autem cogitanti ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, id est, ædificanti super idem fundamentum ligna, fœnum, stipulam. Illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit quorum amissione crucietur: exuritur autem hujus; quoniam sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius carere mallet quam Christo, nec timore amittendi talia deserit Christum, quamvis doleat cum amittit; Sal- » vus est quidem, sic tamen quasi per ignem: » quia urit eum rerum dolor, quas dilexerat, amissarum; sed non subvertit neque consumit fundamenti stabilitate atque incorruptione munitum. Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, incredibile non est, et utrum ita sit, quæri potest: et aut inveniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt tanto tardius citiusque salvari; non tamen tales de quibus dictum est: « Quod regnum » Dei non possidebunt, » nisi convenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur⁴. Convenienter autem dixi, ut steriles in eleemosynis non sint, quibus tantum tri-

¹ 1 Cor. iii, 13-15. — ² Eccli. xxvii, 6. — ³ 1 Cor. vii, 31. — ⁴ Id. vi, 10.

buit Scriptura divina, ut earum tantummodo fructum se imputaturum prænuntiet Dominus dextris, et earum tantummodo sterilitatem sinistris, quando his dicturus est: « Venite, benedicti Patris mei, percipite, regnum »; illis autem: « Ite in ignem æternum¹. »

XIX. Sane cavendum est, ne quisquam existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, et eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, et per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus; non ad hoc emendus quodam modo; ut ea semper liceat impune committere. « Nemini enim dedit laxamentum peccandi²: » quamvis miserando delectat jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. De quotidianis autem brevibus levibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum est enim dicere: « Pater noster, qui es in cœlis, » qui jam Patri tali regenerati sunt ex aqua et Spiritu. Delet omnino hæc Oratio minima et quotidiana peccata. Delet et illa, a quibus vita fidelium etiam scelerate gesta, sed poenitendo in melius mutata discedit: Si quemadmodum veraciter dicitur: « Dimitte nobis debita » nostra, » quoniam non desunt quæ dimittantur: ita veraciter dicitur: « Sicut et nos dimittimus debitoribus » nostris³; id est, si fiat quod dicitur; quia et ipsa eleemosyna est, veniam petenti homini ignoscere. Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordia fiunt, valet quod Dominus ait: « Date eleemosynam et ecce omnia munda » sunt vobis⁴. » Non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægroto vel incluso visitatio-

¹ Matth. xxv, 34-41. — ² Eccli. xv, 21. — ³ Matth. vi, 9-12. — ⁴ Luc. xi, 41.

nem, captivo redemptionem, debili subvectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti viam, deliberanti consilium, et quod cuique necessarium est indigenti; verumetiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat; et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coërcet aliqua disciplina, et tamen peccatum ejus, quo ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solum in eo quod dimittit atque orat, verumetiam in eo quod corripit, et aliqua emendatoria poena plectit, eleemosynam dat; quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstantur invitis, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati: quia ipsi sibi inveniuntur esse inimici, amici vero eorum potius illi quos inimicos putant; et reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debeat nec pro malis. Multa itaque genera sunt eleemosynarum, quæ cum facimus, adjuvamus ut dimittantur nostra peccata: Sed ea nihil est majus, qua ex corde dimittimus, quod in nos quisque peccavit. Minus enim magnum est erga eum esse benevolum, sive etiam beneficium, qui tibi mali nihil fecerit: illud multo grandius et magnificentissimæ bonitatis est, ut tuum quoque inimicum diligas, et ei qui tibi malum vult, et si potest facit, tu bonum semper velis, faciasque cum possis, audiens dicentem Deum: « Diligite inimicos vestros, bene » facite eis qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos persequuntur¹. » Sed quoniam perfectorum sunt ista filiorum Dei, quo quidem se debet omnis fidelis extendere, et humanum animum ad hunc affectum, orando Deum, secumque agendo luctandoque perducere: tamen quia hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in Oratione dicitur:

¹ Matth. v, 44.

« Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris¹; » procul dubio verba sponsionis hujus implentur, si homo qui nondum ita profecit, ut jam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ex corde: quia etiam sibi roganti utique vult dimitti, cum orat et dicit: « Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: » id est, sic dimitte debita nostra rogantibus nobis, sicut et nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris. Jamvero qui eum, in quem peccavit, hominem rogat, si peccato suo movetur ut roget, non est adhuc deputandus inimicus, ut eum diligere sit difficile, sicut difficile erat quando inimicitias exercebat. Quisquis autem roganti et peccati sui poenitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet a Domino sua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas non potest. Quem vero lateat Evangelii auditorem sive lectorem, quis dixerit: « Ego sum veritas²? » Qui cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiam vehementer commendavit, dicens: « Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester coelestis peccata vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra³. » Ad tam magnum tonitruum qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est: et tamen potens est ille etiam mortuos suscitare.

XX. Sane qui sceleratissime vivunt, nec curant talem vitam moresque corrigere; et inter ipsa facinora et flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, frustra ideo sibi blandiuntur, quoniam Dominus ait: « Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. » Hoc enim quam late pateat, non intelligunt. Sed ut intelligant, attendant quibus dixerit. Nempe in Evangelio sic scrip-

¹ Matth. vi, 12. — ² Joan. xiv, 6. — ³ Matth. vi, 14, 15.

tum est: « Cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se, et ingressus recubuit. » Pharisæus autem coepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium? Et ait Dominus ad illum: Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est calicis et catini, mundatis; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit id quod deforis est, etiam id quod intus est fecit? Verum tamen quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis⁴. » Ita-ne hoc intellecturi sumus, ut Pharisæis non habentibus fidem Christi, etiamsi non in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua et Spiritu, munda sint omnia; tantum si eleemosynas dederint, sicut isti eas dandas putant? cum sint immundi omnes quos non mundat fides Christi, de qua scriptum est: « Mundans fide corda eorum²: » et dicat Apostolus: « Immundis autem et infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum et mens et conscientia³. » Quomodo ergo Pharisæis omnia munda essent, si eleemosynas darent, et fideles non essent? Aut quomodo fideles essent, si in Christum credere atque in ejus renasci gratia nolissent? Et tamen verum est quod audierunt: « Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. » Qui enim vult ordinate dare eleemosynam, a se ipso debet incipere, et eam sibi primum dare. Est enim eleemosyna opus misericordiæ; verissimeque dictum est: « Miserere animæ tuæ placens Deo⁴. » Propter hoc renascimur, ut Deo placeamus, cui merito displicet quod nascendo contraximus. Hæc est prima eleemosyna, quam nobis dedimus, quoniam nos ipsos miseros per miserantis Dei misericordiam requisivimus, justum judicium ejus con-

¹ Luc. xi, 37-41. — ² Act. xv, 9. — ³ Tit. i, 15. — ⁴ Eccli. xxx, 24.

148 S. AUGUSTINI EPISCOPI ENCHIRIDION
fitentes, quo miseri effecti sumus, de quo dicit Aposto-
lus: « Judicium quidem ex uno in condemnationem¹: »
et magnæ charitati ejus gratias agentes, de qua idem ipse
dicit gratiæ prædicator: « Commendat autem suam di-
» lectionem Deus in nobis, quoniam cum adhuc pecca-
» tores essemus, Christus pro nobis mortuus est²: » ut
et nos veraciter de nostra miseria judicantes, et Deum
charitate quam donavit ipse diligentes, pie recteque vi-
vamus. Quod judicium et charitatem Dei cum Pharisæi
præterirent, decimabant tamen propter eleemosynas quas
faciebant etiam quæque minutissima fructuum suorum:
et ideo non dabant eleemosynas a se incipientes, secum-
que prius misericordiam facientes. Propter quem dilec-
tionis ordinem dictum est: « Diliges proximum tuum
» tanquam te ipsum³. » Cum ergo increpasset eos quod
forinsecus se lavabant, intus autem rapina et iniquitate
pleni erant, admonens quadam eleemosyna, quam sibi
homo debet primitus dare, interiora mundari: « Verum-
» tamen, inquit, quod superest, date eleemosynam, et
» ecce omnia munda sunt vobis⁴. » Deinde ut ostenderet
quid admonuisset, et quid ipsi facere non curarent, ne
illum putarent eorum eleemosynas ignorare: « Sed vae
» vobis, inquit, Pharisæis: » tanquam diceret: Ego
quidem commonui vos eleemosynam dandam, per quam
vobis munda sint omnia: « Sed vae vobis qui decimatis
» mentham et rutam et omne olus; » has enim novi elee-
mosynas vestras, ne de illis me nunc vos admonuisse ar-
bitremini: « Et præteritis judicium et charitatem Dei; »
qua eleemosyna possetis ab omni inquinamento interiori
mundari, ut vobis munda essent et corpora quæ lavatis:
hoc est enim « Omnia, » et interiora scilicet et exteriora:
sicut alibi legitur: « Mundate quæ intus sunt, et quæ

¹ Rom. v, 16. — ² Ibid. 8. — ³ Luc. x, 27. — ⁴ Id. xi, 41.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 149
» foris sunt munda erunt¹. » Sed ne istas eleemosynas,
quæ fiunt de fructibus terræ, respuisse videretur: « Hæc,
» inquit, oportuit facere, » id est, judicium et charita-
tem Dei, « Et illa non omittere², » id est, eleemosynas
fructum terrenorum. Non ergo se fallant, qui per eleemo-
synas quaslibet largissimas fructuum suorum vel cujus-
cumque pecuniæ, impunitatem se emere existimant in
facinorum immanitate ac flagitiorum nequitia perma-
nendi: non solum enim hæc faciunt, sed ita diligunt, ut
in eis semper optent, tantum si possint impune, versari.
« Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam³: »
et qui odit animam suam, non est in eam misericors,
sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum sæculum,
odit eam secundum Deum. Si ergo vellet ei dare eleemo-
synam, per quam illi essent munda omnia, odisset eam
secundum sæculum, et diligeret secundum Deum. Nemo
autem dat eleemosynam qualemlibet, nisi unde det ab
illo accipiat qui non eget: ideo dictum est: « Misericor-
» dia ejus præveniet me⁴. »
XXI. Quæ sint autem levia, quæ gravia peccata,
non humano, sed divino sunt pensanda iudicio. Vide-
mus enim quædam ab ipsis quoque Apostolis ignoscendo
fuisse concessa: quale illud est quod venerabilis Paulus
conjugibus ait: « Nolite fraudare invicem, nisi ex con-
» sensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum ad idip-
» sum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinen-
» tiam vestram⁵: » quod putari posset non esse peccatum,
misceri scilicet conjugii non filiorum procreandorum
causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam vo-
luptatis; ut fornicationis, sive adulterii, sive cujusquam
alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe est

¹ Matth. xxiii, 26. — ² Luc. xi, 42. — ³ Psal. x, l. 6. — ⁴ Id. lviii, 11.
— ⁵ 1 Cor. vii, 5.

etiam dicere, quo potest tentante Satana libido pertrahere, incontinentium devitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset: « Hoc » autem dico secundum veniam, non secundum imperium. » Quis autem jam esse peccatum neget, cum dari veniam facientibus apostolica auctoritate fateatur? Tale quiddam est, ubi dicit: « Audet quisquam vestrum ad » versus alterum negotium habens judicari apud in quos, » et non apud sanctos? » Et paulo post: « Sæcularia » igitur judicia si habueritis, inquit, eos qui contempti- » biles sunt in Ecclesia, hos collocare. Ad reverentiam » vobis dico: sic non est inter vos quisquam sapiens qui » possit inter fratrem suum judicare; sed frater cum fra- » tre judicatur, et hoc apud infideles¹. » Nam et hic posset putari iudicium habere adversus alterum, non esse peccatum, sed tantummodo id extra Ecclesiam velle judicari, nisi secutus adjungeret: « Jam quidem omnino » delictum est, quia judicia habetis vobiscum. » Et ne quisquam hoc ita excusaret, ut diceret justum se habere negotium, sed iniquitatem se pati, quam vellet a se iudicium sententia removeri: continuo talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit, atque ait: « Quare non ma- » gis iniquitatem patimini? quare non potius frændamini? » Ut ad illud redeatur, quod Dominus ait: « Si quis vo- » luerit tunicam tuam tollere, et iudicio tecum conten- » dere, dimitte illi et pallium². » Et alio loco: « Qui » abstulerit, inquit, tua, noli repetere³. » Prohibuit itaque suos de sæcularibus rebus cum aliis hominibus habere iudicium: ex qua doctrina Apostolus dicit esse delictum. Tamen cum sinit in Ecclesia talia iudicia finiri inter fratres fratribus iudicantibus, extra Ecclesiam vero terribiliter vetat⁴, manifestum est etiam hic quid se-

¹ 1 Cor. vi, 1-6. — ² Matth. v, 40. — ³ Luc. vi, 30. — ⁴ 1 Cor. vi, 6.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 151
 d. om. niam concedatur infirmis. Propter hæc atque
 i. osmodi peccata, et alia, licet iis minora, quæ fiunt
 verborum et cogitationum offensionibus, apostolo Jacobo
 confitente ac dicente: « In multis enim offendimus om-
 » nes¹: » oportet ut quotidie crebroque oremus Domi-
 num, atque dicamus: « Dimitte nobis debita nostra: »
 nec in eo quod sequitur mentiamur: « Sicut et nos di-
 » mittimus debitoribus nostris². » Sunt autem quædam
 quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstra-
 rentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo:
 Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret? Cui
 tamen vulnere subiecit continuo medicinam, præceptum
 fraternæ reconciliationis adjungens; mox quippe ait:
 « Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus
 » fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te³, etc. »
 Aut quis æstimaret quam magnum peccatum sit, dies
 observare et menses et annos et tempora, sicut observant
 qui certis diebus sive mensibus sive annis volunt vel no-
 lunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctri-
 nas hominum fausta vel infausta existiment tempora;
 nisi hujus mali magnitudinem ex timore Apostoli pensa-
 remus, qui talibus ait: « Timeo vos ne forte sine causa
 » laboraverim in vobis⁴. » Huc accedit, quod peccata,
 quamvis magna et horrenda, cum in consuetudinem ve-
 nerint, aut parva aut nulla esse creduntur; usque adeo
 ut non solum non occultanda, verumetiam prædicanda
 ac diffamanda videantur, quando, sicut scriptum est:
 « Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui ini-
 » qua gerit benedicitur⁵. » Talis in divinis Libris iniquitas
 clamor vocatur. Sicut habes apud Isaiam prophetam de
 vinea mala: « Expectavi, inquit, ut faceret iudicium,

¹ Jacob. iii, 2. — ² Matth. vi, 12. — ³ Id. v, 22, 23. — ⁴ Galat. iv, 11.
 — ⁵ Id. ii, x, 3.

» fecit autem iniquitatem, et non justitiam, sed clamorem¹. » Unde est et illud in Genesi: « Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est². » Quia non solum jam apud eos non puniebantur illa flagitia, verum etiam publice veluti lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, etsi non talia, in apertam consuetudinem jam venerunt, ut pro his non solum excommunicare aliquem laicum non audeamus, sed nec clericum degradare. Unde cum exponerem ante aliquot annos Epistolam ad Galatas, in eo ipso loco ubi ait Apostolus: « Timeo vos ne forte sine causa laboraverim in vobis³; » exclamare compulsus sum: Væ peccatis hominum, quæ sola inusitata exhorrescimus: usitata vero, pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint, ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur. Atque utinam, o Domine, non omnia quæ non potuerimus prohibere faciamus! Sed videro utrum me immoderatus dolor incaute aliquid compulerit dicere.

XXII. Hoc nunc dicam, quod quidem et in aliis opusculorum meorum locis sæpe jam dixi. Duabus ex causis peccamus, aut nondum videndo quid facere debeamus, aut non faciendo quod debere fieri jam videmus: quorum duorum illud ignorantiae malum est, hoc infirmitatis. Contra quæ quidem pugnare nos convenit: sed profecto vincimur, nisi divinitus adjuvemur, ut non solum videamus quid faciendum sit, sed etiam accedente sanitate delectatio justitiæ vincat in nobis earum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere metuendo, scientes videntesque peccamus; jam non solum peccatores, quod eramus etiam cum per ignorantiam

¹ Isai. v, 7. — ² Gen. xviii, 20. — ³ Galat. iv, 11.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 153
peccabamus, verum etiam legis prævaricatores, cum id non facimus quod faciendum, vel facimus quod non faciendum esse jam scimus. Quapropter non solum si peccavimus ut ignoscat, propter quod dicimus: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris¹; » verum etiam ne peccemus ut regat, propter quod dicimus: « Ne nos inferas in tentationem; » ille rogandus est, cui dicitur in Psalmo: « Dominus illuminatio mea et salus mea²: » ut illuminatio detrahat ignorantiam, salus infirmitatem. Nam et ipsa poenitentia, quando digna causa est secundum morem Ecclesiæ curagatur, plerumque infirmitate non agitur: quia et pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum existimatio quam justitia qua se quisque humiliat poenitendo. Unde non solum cum agitur poenitentia, verum etiam ut agatur, Dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret Apostolus de quibusdam: « Ne forte det illis Deus poenitentiam³. » Et ut Petrus amare fleret, præmisit Evangelista, et ait: « Respexit eum Dominus⁴. » Qui vero in Ecclesia remitti peccata non credens, contemnit tantam divini muneris largitatem, et in hac obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit⁵. De qua quæstione difficili in quodam propter hoc solum conscripto libello (3) enucleatissime quantum potui disputavi.

XXIII. Jamvero de resurrectione carnis, non sicut quidam revixerunt, iterumque sunt mortui, sed in æternam vitam, sicut Christi ipsius caro resurrexit, quemadmodum possim breviter disputare, et omnibus quæstionibus, quæ de hac re moveri assolent satisfacere, non

¹ Matth. vi, 12. — ² Psal. xxvi, 1. — ³ 2 Tim. ii, 25. — ⁴ Luc. xxii, 61. — ⁵ Matth. xii, 32.

invenio. Resurrecturam tamen carnem omnium quicumque nati sunt hominum atque nascentur, et mortui sunt atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus. Unde primo occurrit de abortivis foetibus quaestio, qui jam quidem nati sunt in uteris matrum, sed nondum ita ut jam possent renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus¹; de iis qui jam formati sunt, tolerari potest utcumque quod dicitur: informes vero abortus quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina quae concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, etsi affirmare non audeat, id acturam resurrectionem, ut quidquid formae defuit impleatur? Atque ita non desit perfectio, quae accessura erat tempore, quemadmodum non erunt vitia quae accesserant tempore: ut neque in eo quod aptum et congruum dies allaturi fuerant, natura fraudetur: neque in eo quod adversum atque contrarium dies attulerant, natura turpetur; sed integretur quod nondum erat integrum, sicut instaurabitur quod fuerat vitiatum. Ac per hoc scrupulosissime quidem inter doctissimos quaeri ac disputari potest, quod utrum ab homine inveniri possit ignoro, quando incipiat homo in utero vivere, utrum sit quaedam vita et occulta, quae nondum motibus viventis appareat. Nam negare vixisse puerperia, quae propterea membratim exsecantur et ejiciuntur ex uteris praegnantium, ne matres quoque si mortua ibi relinquantur occidant, impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere, ex illo utique jam mori potest. Mortuus vero, ubicumque illi mors potuit evenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non possum. Neque enim et monstra quae nascuntur et vivunt, quamlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt, ac non po-

¹ Vide lib. xxii, de Civit. Dei, c. 12, 13.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 155
tius correctae emendataque natura. Absit enim ut illum bimembrem, qui nuper natus est in Oriente, de quo et fratres fidelissimi quod eum viderint retulerunt, et sanctae memoriae Hieronymus presbyter scriptum reliquit: absit, inquam, ut unum hominem duplicem, ac non potius duos, quod futurum fuerat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita caetera quae singuli quique partus vel amplius vel minus aliquid habendo, vel quadam nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanae naturae figuram resurrectione revocabuntur, ita ut singulae animae singula sua corpora obtineant, nullis cohaerentibus etiam quaecumque cohaerentia nata fuerant; sed seorsum sibi singulis sua membra gestantibus, quibus humani corporis completur integritas. Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quolibet halitus aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat carnemque mutetur, illi animae humanae puncto temporis redit, quae illam primitus, ut homo fieret, viveret, cresceret, animavit. Ipsa itaque terrena materies, quae discedente anima fit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea quae dilabuntur et in alias atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamvis ad corpus redeant unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si capillis redit quod tam crebra tonsura detraxit, si unguibus quod toties dempsit exsectio; immoderata et indecens cogitantibus, et ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit informitas. Sed quemadmodum si statua¹ cujuslibet solubilis metalli aut igne liquesceret,

¹ Vide lib. xxii, de Civit. Dei, c. 19.

ut contereretur in pulverem, aut confunderetur in massam, et eam vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret: ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili et ineffabili celeritate restituet: nec aliquid attinebit ad ejus redintegrationem, utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues, an quidquid eorum perierat mutetur in carnem, et in partes alias corporis revocetur, curante artificis providentia ne quid indecens fiat. Nec illud est consequens, ut ideo diversa sit statura reviviscentium singulorum, quia fuerat diversa viventium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadem pinguedine reviviscant. Sed si hoc est in consilio Creatoris, ut in effigie sua cujusque proprietates et discernibilis similitudo servetur, in cæteris autem corporis bonis æqualia cuncta reddantur; ita modificabitur illa in unoquoque materies, ut nec aliquid ex ea pereat, et quod alicui defuerit ille suppleat, qui etiam de nihilo potuit quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationabilis inæqualitas erit, sicut est vocum quibus cantus impletur; hoc fiet cuique de materie corporis sui; quod et hominem reddat angelicis cœtibus, et nihil inconveniens eorum ingerat sensibus. Indecorum quippe aliquid ibi non erit; sed quidquid futurum est, hoc decebit; quia nec futurum est, si non decebit. Resurgent igitur sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate: in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit. Propter quod et spiritalia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tamen

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 157
 corpus, non anima est: ita tunc spiritale corpus erit, corpus tamen, non spiritus erit¹. Proinde quantum attinet ad corruptionem, quæ nunc aggravat animam², et ad vitia, quibus caro adversus spiritum concupiscit, tunc non erit caro, sed corpus³: quia et cœlestia corpora perhibentur. Propter quod dictum est: « Caro et » sanguis regnum Dei non possidebunt⁴. » Et tanquam exponens quid dixerit: « Neque corruptio, inquit, incorruptionem possidebit. » Quod prius dixit: « Caro et » sanguis; » hoc posterius dixit: « Corruptio: » et quod prius: « Regnum Dei; » hoc posterius: « Incorruptionem. » Quantum autem attinet ad substantiam, etiam tunc caro erit. Propter quod et post resurrectionem corpus Christi, caro appellata est⁵. Sed ideo ait Apostolus: « Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale⁶: » quoniam tanta erit tunc concordia carnis et spiritus, vivificante Spiritu sine sustentaculi alicujus indigentia subditam carnem, ut nihil nobis repugnet ex nobis; sed sicut foris neminem, ita nec intus nos ipsos patiamur inimicos. Quicumque vero ab illa perditionis massa, quæ facta est per hominem primum, non liberantur per unum Mediatorem Dei et hominum, resurgent quidem etiam ipsi unusquisque cum sua carne, sed ut cum diabolo et ejus angelis puniantur. Utrum sane ipsi cum vitiis et deformitatibus suorum corporum resurgant, quæcumque in eis vitiosa et deformia membra gestarunt, in requirendo laborare quid opus est? Neque enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulchritudo, quorum erit certa et sempiterna damnatio. Nec moveat, quomodo in eis erit corpus incorruptibile⁷, si dolere poterit; aut

¹ 1 Cor. xv, 44. — ² Sap. ix, 1. — ³ Galat. v, 17. — ⁴ 1 Cor. xv, 50. — ⁵ Luc. xxiv, 39. — ⁶ 1 Cor. xv, 44. — ⁷ Vide lib. xxi, de Civit. Dei, cap. 5.